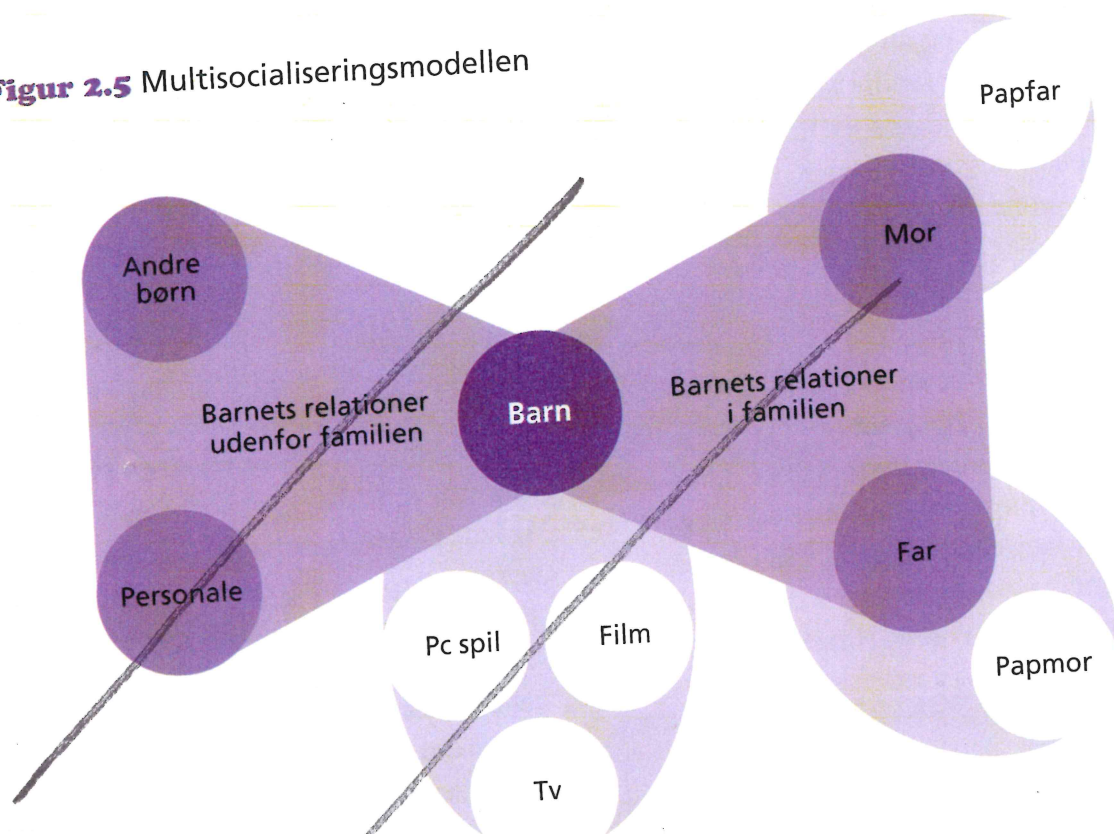

Figur 2.5 Multisocialiseringsmodellen

Kilde: Dion Sommer: Børn i senmoderniteten, Hans Reitzels Forlag 2011.

nelserne kernefamilie og sammenbragte familier. Se figur 2.4.

Netop individualiseringstendenserne i vore dages samfund kan også hænge sammen med, at professor i psykologi Dion Sommer har valgt at udbygge Denciks sommerfuglemodel til en såkaldt multisocialiseringsmodel, der i højere grad end Denciks forsøger at indfange den række af forskellige socialiseringsarenaer, som han mener er virkeligheden for barnet og den unge. Sommer lægger ligesom Dencik vægt på familiens betydning, men hæfter sig ved den store stigning i eksempelvis sammenbragte familier med "dine, mine og vores børn", ligesom han tillægger både barnets og den unges sociale adfærd på de digitale medier, ikke mindst de sociale medier, betydning for den måde, sociali-

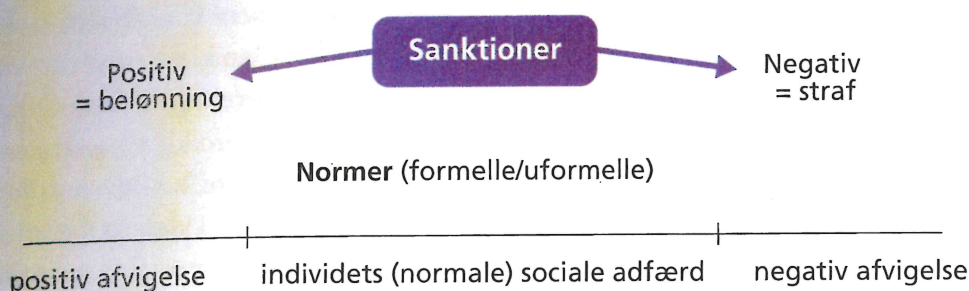
seringen forløber på. Se figur 2.5. Netop børn og unges adfærd på de sociale medier og betydningen af dette for deres identitetsdannelse vender vi tilbage til senere i kapitlet.

START

2.2 Normer, sociale roller og social kontrol

En vigtig del af socialiseringen er indlæringen af normer. Inden for sociologien defineres en **norm** som en adfældsregel eller en forventning om en bestemt adfærd. I det danske og andre samfund findes der både formelle og uformelle normer, som regulerer vores liv. De **formelle normer** er synlige eller officielle regler som eksempelvis den lovgivning, der regulerer det danske samfund. De formelle

Figur 2.6 Social kontrol – regulering af individets sociale adfærd gennem normer og sanktioner

Kilde: Figuren er udarbejdet i samarbejde med Jacob Graves Sørensen.

normer er således med til at regulere den opførsel og den sociale adfærd, som samfundet tillader, og ikke tillader.

Men der kan også være **uformelle normer**. De uformelle normer er væsentlige for den måde, vi mennesker agerer på i forskellige sociale situationer. Inden for sociologien definerer vi uformelle normer som de uskrevne adfærdsregler, vi mennesker følger uden egentlig at vide hvorfor. De uformelle normer er nemlig ikke klart defineret på skrift og heller ikke altid i tale. For eksempel i et klasselokale, hvor eleverne rækker hånden op for at sige noget.

At række hånden op er en regel, der ikke er nedfældet nogen steder, men som håndhæves, måske fordi andre elever i klassen gør det samme, eller fordi læreren ønsker det. Også det at spise med kniv og gaffel er en uskreven regel i det danske samfund, som fortæller os, at vi skal opføre os på en bestemt måde. Vi oplever de uskrevne regler mange steder i vores hverdag, men vi tænker ikke særlig meget over dem, fordi de er blevet en naturlig del af os selv – de er blevet **internaliseret**. En norm er internaliseret, når normen overholdes, selv om normsenderen ikke er til stede. Tilpasning til de uformelle normer

sker, fordi vi mennesker frygter den sociale modreaktion, som vi kunne blive mødt med, såfremt vi brød med de uformelle normer.

Afvigelse fra de uformelle normer kunne resultere i, at man blev udsat for mobning eller blev udelukket fra det sociale fællesskab i klassen eller på gymnasiet/HF. Når vi mennesker møder sådanne modreaktioner, så er der tale om det, vi betegner som **sanktioner**, og sanktioner knytter sig tæt til både formelle og uformelle normer. Sanktioner behøver ikke kun at være negative i form af straf, men kan også være positive i form af en belønning. Ofte vil overtrædelse af samfundets formelle normer, for eksempel at køre uden billet i bus eller tog eller at begå kriminalitet, udløse en negativ sanktion i form af bødestraf, samfundstjeneste, betinget eller ubetinget fængselsstraf. Hvis personer derimod efterlever samfundets normer, kan det være forbundet med positive sanktioner. For eksempel vil den dygtige elev i gymnasiet eller på HF, som scorer høje karakterer, blive belønnet af samfundet med fri adgang til drømmestudiet. Normer er så at sige de sociale færdselsregler, som giver en vis forudsigelig-

hed i vores sociale samvær med andre mennesker.

Sanktioner hænger sammen med den sociale kontrol, fordi den **sociale kontrol** har til formål, at de, der lever i det danske samfund, tilpasser sig og overholder dette samfunds formelle og uformelle normer og værdier. Sker dette ikke, så indtræder sanktionerne. Se ovenstående figur 2.6. Lad os kigge på et konkret eksempel. En gymnasie- eller HF-klasse udgøres af mange forskellige personer, der hver især har positioner og status og **sociale roller** i klassen.

En social rolle kan for eksempel være rollen som far eller mor eller som i dette tilfælde rollen som gymnasieelev. Til en social rolle knytter der sig en række forventninger og krav om en bestemt adfærd i bestemte sociale situationer. Det er summen af disse krav og forventninger til en bestemt position (far/mor/gymnasieelev), som vi betegner som en social rolle. I en gymnasieklasse er der ikke tale om formelle positioner, altså at folk er valgt eller ansat til at varetage en bestemt position i klassen. I stedet er der tale om uformelle positioner, for eksempel de smukke og lækre fyre og piger, der ofte har nemmere ved at blive accepteret og blive anerkendt uden egentlig at gøre noget videre for klassens sociale fællesskab. Det gælder også klassens klovn og klassens stille dreng/pige. Disse personer har en mere eller mindre fremtrædende position eller status i klassen, afhængigt af for eksempel deres popularitet, evner som sportsmand/sportskvinde eller deres faglige evner. Det er dog ikke altid lige populært at indtage positionen som klassens stræber eller professor.

Personers bestemte positioner og de mange forskellige sociale roller i klassen er udtryk for klassens **sociale struktur**. Det vil sige, hvordan klassens sociale fællesskab er organiseret og styret, herunder hvordan hierarkiet er i klassen. Det kan være let at identificere, hvilken position eller status en person i klassen har, mens det kan være vanskeligere at forklare, hvilken social rolle den samme person har. Den sociale rolle skabes nemlig gennem andres forventninger (de sociale omgivelser) til en speciel position og personens egne mere eller mindre bevidste forventninger til rollen. I en klasse eller ude i samfundet kan der være mange forskellige forventninger – og derfor også forskellige rolleopfattelser knyttet til en persons position. Den person, der i klassen har positionen som klassens klovn, vil måske have en slags forventning til sin egen rolle, mens andre i klassen (altså de sociale omgivelser) vil have nogle andre. Inden for sociologi taler vi derfor om en **rollekonflikt**, når individets egne forventninger til en rolle ikke er i overensstemmelse med de sociale omgivelser. Hvis vi hiver eksemplet med klassens klovn frem igen, så vil han eller hun nok ændre måden at være sjov på, dvs. ændre forventningerne til rollen som klassens klovn, hvis de sociale omgivelser, i dette tilfælde klassen, ikke længere finder personen særlig morsom. En konsekvens af ikke at tilpasse rollen som klassens klovn til klassens forventninger om, hvad det vil sige at være sjov, vil jo kunne bringe hans eller hendes position eller status i klassen i fare.

2.3 Hvem er jeg egentlig – et spørgsmål om identitet

Når vi taler om position og sociale roller, berører vi ligeledes spørgsmålet om identitet. Identitet er noget, der hele tiden er i spil. Vi bruger for eksempel identiteten i mødet med andre til at forstå, hvordan vi selv er, og hvordan vi i hvert fald ikke er. En persons identitetsdannelse er både et individuelt og samfundsmæssigt projekt. I dette afsnit belyser vi identitetsdannelse primært ud fra et individ-synspunkt. Selve begrebet identitet kan forstås som bevidstheden om, at vi er et menneske med både følelser, sanser, fornuft og en biografi. Identitet er samtidig opfattelsen af, at andre mennesker opfatter lige præcis dig som et menneske. Noget unikt, som adskiller dig fra andre mennesker og deres identiteter. For at forstå, hvad identiteten rummer, og hvordan vi arbejder med identiteten, kan vi anvende det, som professor Carsten Rene Jørgensen betegner som identitetens fire niveauer. Ifølge Jørgensen besidder hvert individ fire niveauer i deres identitet, og det er de fire niveauer, der tilsammen udgør det enkeltes individs unikke identitet. Se også figur 2.7 og 2.8.

Jeg-identiteten er udtryk for den inderste kerne i mennesket og kan kort forklares med opfattelsen af ”Hvad er jeg?” Jeg-identiteten er sammensat, dels af det biologiske arvemateriale fra vores forældre, dels af de erfaringer, vi har taget med os op

gennem barndommen og ungdomsårene. Jeg-identiteten er afgørende for, at vi mennesker oplever os selv som den samme person fra den ene dag til den anden, fra den ene situation til den anden. Det kan således godt være, at man kan være på én måde i én situation med sine venner og på en anden måde, når man er sammen med sine forældre. Grundlæggende oplever man dog, at det er en selv, der både er på den ene og anden måde. Der er sammenhæng over tid i, hvad jeg er.

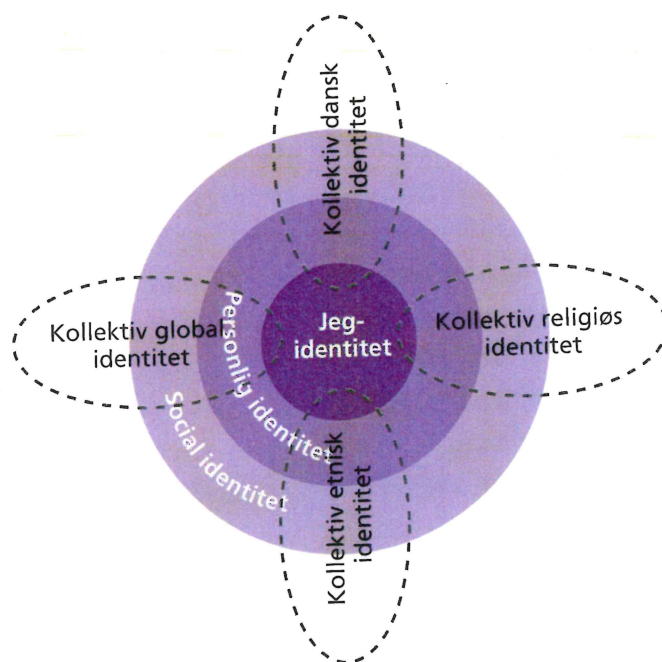
Den **personlige identitet** er den side af identiteten, som knytter sig til de bevidste valg, som vi mennesker foretager for at fremstå eller fremstille os selv på en bestemt måde. Den personlige identitet vedrører individets overvejelser om ”Hvordan vil jeg være/fremstå?” Den personlige identitet er vores selvbillede. Det er den måde, vi gerne vil fremstå over for andre på. I selvbilledet vil vi måske gerne vise, at vi har styr på det, at vi opstiller mål og drømme og går efter dem. Den personlige identitet er i modsætning til jegidentiteten foranderlig. Dvs. at den godt kan ændres over et livsforløb, for det kan være, at vi i forskellige stadier af livet har et bestemt billede af os selv, som vi gerne vil identificeres ved af andre. Der er således en slags ”branding” forbundet med den personlige identitet.

Den **sociale identitet** er den side af identiteten, som kommer til udtryk gen-

Figur 2.7 Identitetsmæssige overvejelser om de forskellige identitetsniveauer

Identitetens fire niveauer	Jeg-identitet	Personlig identitet	Social identitet	Kollektiv identitet
Identitetsmæssige overvejelser	Hvad er jeg?	Hvordan vil jeg gerne være/fremstå?	Hvordan opfatter de sociale omgivelser mig?	Hvad og hvem hører jeg til?

Figur 2.8 Identitetens fire niveauer

Note: Vi mennesker bevæger os på alle fire forskellige identitetsniveauer. Som det kan ses i figuren, så overlapper den kollektive identitet de tre øvrige identitetsniveauer. Det gør den, fordi den kollektive identitet udgør en overordnet ramme om et individs identitetsdannelse.
Kilde: Figuren er udarbejdet i samarbejde med Jacob Graves Sørensen.

nem de mange forskellige sociale roller og positioner, vi hver især har livet igennem. Den sociale identitet vedrører individets overvejelser om "Hvordan de sociale omgivelser opfatter mig"? Disse konkrete overvejelser betyder, at den sociale identitet er knyttet til de sociale omgivelser opfattelse af mig. Det kan godt være, at jeg opfatter mig selv som "den cooleste", men det gør mine sociale omgivelser ikke nødvendigvis. De synes tværtimod, at jeg skulle stikke piben ind og være lidt mere ydmyg. Den sociale identitet er central, fordi vi mennesker har brug for social accept og anerkendelse fra vores familie, venner og kolleger for at føle, at vi er noget, at vi er en identitet.

Hvor den personlige identitet synes at være udtryk for en form for branding, så

er den sociale identitet knyttet til **image**, fordi image ikke er noget, som man som individ selv er herre over. Det er omgivelsernes opfattelse af en.

Endelig er der den **kollektive identitet**, som kan fungere som overordnet ramme om både den personlige og den sociale identitet. Den kollektive identitet baserer sig ofte på overvejelser om, "Hvad og hvem hører jeg til?" Det skal forstås på den måde, at både den personlige og sociale identitet fungerer inden for en overordnet identitet, der for eksempel er forbundet med danskhed og dansk kultur. For eksempel tænker de fleste danskere noget bestemt, når de oplever ekstrem fattigdom i Indien. Det skyldes, at danskere lever i Danmark og i det danske samfund og præges af de normer og værdier, som

Tekstboks 2.1

Hvordan vi leger os til dem vi er

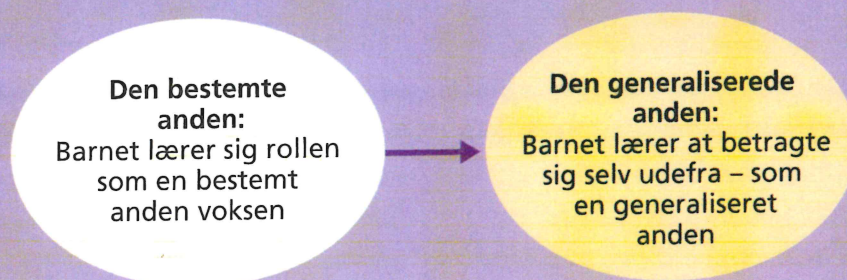
Hvordan bliver vi mennesker bevidste om os selv og de forventninger, der knytter sig til forskellige sociale roller? For at få en konkret forståelse af dette kan vi bruge amerikaneren George Herbert Meads teori om **rolleovertagelse**. George H. Mead (1863-1931) var en amerikansk filosof og socialpsykolog, som var kendt for sin teori om den menneskelige bevidsthed og samspillet mellem individ og samfund. Mead mente modsat mange i sin samtid, at mennesket er mere og andet end sin rene biologi. Han påpegede, at hvis man ville forstå de elementer, som spillede ind på individets identitetsdannelse, måtte man iagttage den menneskelige bevidsthed, sådan som den kommer til udtryk i de sociale samspil. Dvs. i mødet mellem mennesker. Det interessante ved Meads teori er hans fokus på den enkeltes evne til at påtage sig en rolle med de forventninger, som knytter sig til denne. I sin teori bruger han børns leg som eksempel på, hvordan den sociale rolleovertagelse finder sted.

Ifølge Mead udvikler barnet sig igennem leg ved at efterligne bestemte personer fra sine nære omgivelser. Det kan

være, at barnet leger "mor", men rollen som mor refererer til barnets egen mor. Barnet, der leger mor, har således en ide om, hvad det vil sige at være mor, fordi det har betragtet, og lært fra, sin egen mor. Denne rolleleg kalder Mead for imitation – det at efterligne en bestemt rolle. Efterhånden som barnet vokser op og får flere erfaringer med andre mødre og generelt flere erfaringer med andre sociale roller i samfundet, for eksempel lægen og pædagogen osv., vil det ikke længere være **en bestemt anden** person (sin egen mor eller far), barnet efterligner i sine lege. Det vil være udtryk for en **generaliseret anden**. Den generaliserede anden er udtryk for, at barnet har lært at se på sig selv fra andres synsvinkel. Her er det vigtigt at tilføje, at Mead skelnede mellem leg og spil. Barnets leg er egocentreret, hvorimod spillet er bestemt af regler. Det er igennem spillet, at de centrale sociale færdigheder udvikles, blandt andet fordi de indgår og vedtages i kommunikation mellem barnet og de andre børn, som spiller med.

Det er således i det sociale samspil med andre, at barnet lærer sig at se sig selv fra

Figur 2.9 Rolleovertagelsens udvikling – fra den bestemte til den generaliserede anden.

et andet perspektiv end sit eget og derved betragte sig selv udefra. Gennem spillet lærer vi mennesker at vurdere os selv i andres øjne (dvs. omverdenens forventninger), samtidig med at vi vurderer os selv. Derved finder vi ud af, om vi tilpasser os samfundets normer og regler, samtidig med at vi bliver klogere på, hvem vi selv er. Mead opererer i den sammenhæng både

med et **I** (jeg) og et **Me** (mig). "I" er den spontane del af ens identitet. Det er "I", der gør, at rolleovertagelsen er individuel, fordi vi mennesker er forskellige fra hinanden, og det vil også vise sig i de sociale roller, vi har. For eksempel vil to politimænd begge være rollen politimand. Men de vil være forskellige fra hinanden, på trods af at de har det samme erhverv.

Figur 2.10 Identitetens I og Me – minder om de fire identitetsniveauer

Me	Social/kollektiv identitet
<ul style="list-style-type: none"> ■ Socialt skabt ■ Det socialiserede barn ■ Et socialt selv 	
I	Personlig identitet
<ul style="list-style-type: none"> ■ Det spontane og det individuelle ■ Det usocialiserede barn ■ Ophobning af ønsker og behov 	Jeg-identitet

Det skyldes, at deres "I" vil sætte et individuelt præg på, hvordan de vil udfylde rollen som politimand. "I" er ikke underlagt de sociale omgivers formelle og uformelle normer om, hvordan man skal opføre sig i bestemte sociale situationer. Det er således "I", der kan gøre, at man pludselig får et uhæmmet grineflip henne i kirken, mens man modtager nadveren, eller pludselig begynder at stortude over en romantisk komedie. "Me", derimod, er den del af vores identitet, som er socialt skabt, og den ændrer sig hele tiden i samspillet med

samfundet. Der er således stort sammenfald mellem Meads brug af begreberne "I" og "Me" og de fire identitetsniveauer, som vi nævnte tidligere i kapitlet. Meads påpejning af, at individet både rummer et "I" og et "Me", viser, at identiteten er åben for det enkelte menneskes personlige og spontane oplevelser, og ikke kun bestemmes af samfundet. Desuden er det udtryk for, at identiteten ikke er noget, der udvikles og afsluttes i barndommen, men er en proces, som fortsætter livet igennem.

gælder her. Den kollektive identitet bygger på større grupper af menneskers kollektive identifikation med hinanden og fælles identifikation med ideer og forestillinger om, hvordan de som gruppe adskiller sig fra andre. At opfatte sig som dan-

sker er udtryk for en kollektiv identitet, ligesom det at forstå sig som muslim, kristen, amerikaner eller israeler ligeledes er udtryk for forskellige kollektive identiteter.

Lad os tage et par konkrete eksempler på personlig og social identitet og gemme kollektiv identitet til afsnit 2.5. Den personlige identitet kender vi alle sammen ganske udmærket. Det er den, som vi bruger til at fortælle os selv og andre, at vi ser smadder godt ud, at vi har nogle fede holdninger og værdier osv. Det er også den del af vores identitet, som vi viser, når vi fortæller om vores følelser og viser vores følelser, både de glade og de triste. Den personlige identitet præger også vores valg. Det at gå i gymnasiet eller på HF er i høj grad et valg, der er forankret i den personlige identitet og i en målsætning om at blive student og derved skabe sig muligheder for et videre uddannelses- eller arbejdsliv.

Valget af gymnasium/HF kan dog også være forankret i den *social identitet*, fordi det kan hænge sammen med, at ens vennekreds har valgt at gå i gymnasiet. For at fastholde tilknytningen til vennekredsen eller den sociale gruppe vælger man at følge vennerne fra folkeskolen over på gymnasiet. Den sociale identitet er vores ansigt mod verden, og den knytter sig til de mange forskellige sociale roller, som vi hver især har i dagens samfund. De sociale roller bruger vi til at blive accepteret og inkluderet i forskellige sociale fællesskaber. Higen efter social anerkendelse og bekræftelse bevirker, at vi i vores sociale adfærd let påvirkes af de sociale omgivers krav og forventninger.

2.4 Sociale grupper

Noget, som er meget betydningsfuldt for os mennesker, er tilknytningen til forskellige **sociale grupper**. Det skyldes, at vi i de sociale grupper kan få opfyldt behovet

for at blive accepteret og anerkendt som det individuelle menneske, vi hver især er. Betydningen af de sociale grupper kan også forklares med, at vi mennesker langt hen ad vejen "kun er noget", når andre mennesker "gør os til noget". Der kan typiske opstilles tre kriterier for, at mennesker tilsammen kan siges at udgøre en social gruppe:

- *Interaktion*: Medlemmerne er sammen med hinanden nogenlunde regelmæssigt over tid.
- *Normer og værdier*: Medlemmerne i en gruppe har fælles normer og værdier, der bestemmer, hvordan man er sammen i en gruppe.
- *Social identitet*: Medlemmerne har en rimelig klar følelse af at høre til gruppen, hvilket gør det muligt og naturligt at skelne mellem os (gruppens medlemmer) og dem (personer, der står uden for gruppen).

I den sociale gruppe oplever vi kort sagt en følelse af at høre til, vi føler os trygge i gruppen, og vi oplever en følelse af fællesskab, samtidig med at vi har en følelse eller oplevelse af at have en position eller status i gruppen. I gruppen sammenligner vi os med de andre, samtidig med at vi tilbydes identitet, for eksempel gruppens normer og værdier gennem medlemskabet af gruppen. Den sociale gruppe har derfor ofte en stor indflydelse på medlemmernes identitet, fordi den måde, vi mennesker ser og forstår os selv på, ofte er stærkt inspireret af den eller de sociale grupper, vi er medlemmer af. Inden for en social gruppe udøves der social kontrol, ligesom der gøres i samfundet.